

RESPIRITUALIZAREA EDUCAȚIEI ARTISTICE THE ARTS EDUCATION ARTS RESPIRITUALIZATION

Marina Morari, PHD, Associate Professor
Alecu Russo Balti State University, Republic of Moldova

Rezumat. Pornind de la teza conform căreia în ființa umană, dincolo de viața ei exterioară, există o viață interioară, iar unele experiențe din viața nu pot fi explicate, în ultima instanță, cu ajutorul teoriei inteligențelor multiple, ne-am propus să facem cunoscute puterile inteligenței spirituale, necesitatea cultivării ei prin intermediul disciplinelor artistice și beneficiile ei în dezvoltarea personalității elevului.

Cei mai mari fizicieni și biologi ai timpului nostru identifică în ființa umană un sens spiritual. Potențialul artelor poate deveni mijloc în cultivarea spirituală a personalității elevului, a culturii neamului. A educa inteligența spirituală înseamnă a miza pe valori, a stimula în elevi procesul de descoperire a sensului vieții.

Abstract. Starting from the thesis according to which the human being has an internal life, outside his external one, we are set to make known, using the theory of multiple intelligences, the value of the spiritual intelligence and the necessity of its cultivation through artistic subjects, as well as its benefits in the development of the pupil's personality.

The biggest physicists and biologists of our times identify in the human being a spiritual meaning. The potential of arts might become a means of the spiritual cultivation of pupil's personality, of the nation's culture. Educating the spiritual intelligence means putting at stake the values, stimulating the process of discovering the meaning of life in pupils.

Keywords: art education, education through arts, respiritualization, spiritual intelligence, art fields.

În ultimele trei decenii domeniilor de educație artistică în învățământul din Republica Moldova s-au constituit, au cunoscut o anumită dezvoltare și o serioasă fundamentare științifică și praxiologică. În societatea umană, artele funcționează sub diferite aspecte: (a) practic-utilitar (însoțesc diverse activități cotidiene ale omului legate de muncă, de sărbătoare, de cult, de ritual); (b) general-estetic (înfrumusețează viața); (c) artistic (creații artistice și manifestări artistice sub formă de concert, festival, vernisaj, spectacol, expoziție etc.) [3, p. 37].

În opinia lui C. Cucoș, noile manifestări ale praxisului social, cultural și tehnologic activează noi argumente pentru o întemeiere a eforturilor educative prin arte, pe următoarele temeuri: 1. Axiologic, 2. Cultural, 3. Legat de autorealizarea și autoafirmarea persoanei, 4. Simpatetic, de coîmpărtășire a trăirilor și acceptanță reciprocă, 5. Temeiul structurării și al formării identitare, 6. Temeiul uzanței pozitive a temporalității, 7. Temeiul proiectivității și al transparenței individului și umanității, 8. Temeiul potențării creativității, 9. Temeiul modelării existenței în conformitate cu exemplaritatea artistică [2, p. 22]. Aceste temeuri reprezintă argumente pentru sprijinul necesității unui efort coerent, responsabil și inspirat de fundamentare pedagogică a educației artistice realizată în perimetrul școlii. Înțelegerea relației „om – artă”, în actul educațional, depinde de funcțiile acesteia [idem]:

1) *Gnoseologică* sau de cunoaștere: arta cercetează lumea înconjurătoare, viața umană (în special, universul interior al omului);

2) *Axiologică*: arta ia o atitudine față de realitate, o apreciază din punct de vedere valoric, selectează, din multiplele însușiri ale obiectului sau fenomenului, esențialul, irepetabilul, ceea ce poartă în sine o valoare;

3) *Hedonistică*: produce plăcere, delectare, satisfacție;

4) *Sugestivă*: sugerează omului anumite idei, gânduri, îi comunică anumite sentimente, convingeri;

5) *Iluministă*: poartă în sine și transmite anumite cunoștințe despre lucruri, fenomene, răspân-dește anumite idealuri, viziuni, concepții etc.;

6) *Comunicativă*: prin limbajul artei, oamenii comunică între ei, arta unește oamenii, contribuie la apropierea și la înrudirea lor spirituală;

7) *Euristică*: contactul cu arta nu poate fi efectuat în afara unei stări de creativitate, de inventivitate, de descoperire personală; arta dezvoltă anumite potențe și aptitudini de creație;

8) *Katharsis*: arta purifică sufletul, îl descătușează și-l eliberează de pasiunile „ieftine” ale vieții, îl înalță și-l înnobilează;

9) *Estetică*: cultivă simțul frumosului, al perfecțiunii, al armoniei, al echilibrului, al măsurii etc.

10) *Educativă*, considerată ca suprafuncție: arta educă sentimente morale, calități umane, cultivă sfera spirituală a omului.

Toate aceste funcții ar putea fi rezumate la patru **forme de atracție pentru artă** [7, p. 6]: 1. în sensul ei cel mai general, arta poate fi o formă de divertisment; 2. arta ne poate atrage prin capacitatea sa de a oglindi realitatea, lumea naturală sau cea a gândurilor și acțiunilor oamenilor; 3. arta provoacă atracție estetică, prin care se percepe frumosul din artă și din viață; 4. arta oferă o ierarhizare a valorilor psihologice, morale și spirituale.

Statutul artelor în sistemul de învățământ se configurează din două perspective: 1. Arta ca disciplină școlară; 2. Arta ca activitate artistică. Drept urmare, ca disciplină școlară, arta se studiază prin intermediul literaturii, muzicii și al artelor plastice (potrivit Planurilor-cadru, aprobate prin Ordinul Ministerului Educației din ultimii 20 de ani). Activitatea artistică, în sistemul de învățământ, corespunde compartimentului de educație estetică și se desfășoară în cadrul educațional, extracurricular și extrașcolar. „Educația estetică reprezintă activitatea de formare-dezvoltare a personalității umane, proiectată și realizată prin receptarea, evaluarea și crearea valorilor frumosului existent în natură [1, p. 210]. Potrivit concepției clasice, tradiționaliste, deseori, educația estetică se reduce la nivelul educației artistice sau înțelegerea educației artistice presupune doar un „model de educație estetică exemplar prin capacitățile sale de modelare a sensibilității, a raționalității și a creativității umane” [idem]. Actualmente, se lărgesc hotarele razei de acțiune a educației artistice dincolo de valorile estetice, către valori extraestetice – comportamentale, morale, spirituale, sociale etc. Precum a menționat T. Vianu, „arta devine un ideal al tuturor activităților omenești” [11, p. 100].

Noțiunea de educație artistică este interpretată ca proces individual continuu de autodesăvârșire spirituală a personalității prin multiple forme de contact cu arta. „Educația artistică poate trezi la viață posibilități și aptitudini ascunse ale copiilor. E o cale de descoperire a propriilor ascunzături ale ființei. Prin artă, trebuie cultivată bucuria creației și a experienței artistice” [2, p. 21]. **Educația artistică**, ca factor esențial al educației estetice, se realizează prin cunoașterea frumosului, prin mijlocirea diferitor arte: literatura, muzica, desenul, pictura, teatrul, coregrafia etc. Educația artistic-estetică, în instituțiile de învățământ general din Republica Moldova, este promovată de curricula disciplinelor Limba și literatura română, Educația muzicală, Educația artistico-plastică și activitățile cultural-artistice extracurriculare din fiecare instituție de învățământ. În instituțiile preșcolare, educația prin arte este configurată din artele plastice, literatura artistică și educația muzicală, care sunt reunite în aria curriculară Educație prin arte. Realmente, nu sunt prezente în curriculum teatrul și coregrafia. Din constatările expuse până aici, rezultă că **domeniile artelor** s-au configurat diferit în sistemul de învățământ general. Cuvântul *domeniu* provine de la francezescul *domaine*, latinescul *dominium*. Cu referire la arte, acest termen desemnează un sector, o sferă de activitate, o arie, un compartiment. Prin urmare, domeniul unei arte nu se reduce la o disciplină școlară sau la un gen de artă. De exemplu, în baza analizei *Planului-cadru* pentru învățământul primar, gimnazial și liceal (pentru anul de învățământ 2015-2016), s-a constatat:

- **Domeniul literaturii** este reprezentat prin disciplina școlară *Limba și literatura română* în clasele I-XII, *Literatura universală* – în clasele a X-a-a XII-a, numai pentru clasele de la Profilul Umanistic și activitatea cercurilor educativ-artistice extrașcolare;

- **Domeniul muzicii** se studiază prin disciplina *Educație muzicală*, în clasele I-VIII-a, activitatea cercului de cor, ansamblu etc.;

- **Domeniul artelor plastice** se studiază prin disciplina *Educație plastică* în clasele I-VII-a și, tangențial, prin disciplina *Educație tehnologică*.

Structura ariilor curriculare în educația copiilor de vârstă timpurie și preșcolară (1-7 ani) în Republica Moldova include Educația prin arte în toate perioadele de vârstă, dar reunește doar 3 arte: literatura, muzica, artele plastice. Constatăm că celelalte arte: teatrul, coregrafia etc., se valorifică în sistemul de învățământ doar în cadrul activităților extrașcolare și ponderea lor în educație este foarte diferită de la o instituție la alta. În această ordine de idei, constatăm că politicile naționale subliniază importanța dimensiunii, nevoia de a promova abilitățile artistice și creative ale copiilor, dar nu toate artele au același statut în procesul educațional. În mediul cadrelor didactice, artele dețin un statut mai scăzut decât celelalte discipline școlare. Acest fapt este reflectat în relativa lipsă de atenție oferită evaluării și monitorizării standardelor în predarea artelor.

Succesul educației artistice a elevilor în clasele primare se inhibă dintr-un șir de cauze: predarea disciplinelor de Educație muzicală și Educație plastică preponderent de către învățătorii claselor primare (nespecialiști în domeniu); lipsa specialistului într-o instituție de învățământ cu puține clase sau normă didactică incompletă (mai puțin de 9 ore săptămânal); lipsa cabinetelor specializate (înzestrate cu instrument muzical, centru muzical, echipament digital etc.); lipsa asistenței metodice competente din partea direcțiilor de învățământ raionale; delegarea responsabilității pentru disciplinele ariei curriculare Arte la direcțiile raionale pentru învățământ unor nespecialiști etc. În urma discuțiilor cu cadrele didactice care predau disciplinele ariei curriculare Arte în clasele gimnaziale, s-au identificat următoarele probleme în organizarea procesului educațional-artistice: nivelul scăzut al gradului de inițiere a elevilor claselor primare în conținuturile curriculare, lipsa unei culturi de comunicare și exprimare artistică elementară a elevilor la finele clasei a IV-a, dificultăți în realizarea curriculumului la disciplinele ariei curriculare Arte în clasa a V-a, puțină atenție din partea administrațiilor instituțiilor de învățământ pentru monitorizarea calității la predarea disciplinelor din aria curriculară Arte etc.

Valorile educației muzicale în învățământul preuniversitar din perspectiva Curriculei modernizate reunesc [8, p. 9-10.]:

- *Trăirea muzicală* drept chintesență a actului muzical.
- *Cultura muzicală* ca finalitate a educației muzicale.
- *Principiul tematismului* în traseul de realizare a curriculumului.
- *Lecția de educație muzicală* ca formă de activitate (creație) muzical-pedagogică, concepută în baza principiilor dramaturgiei artistice.
- *Sistemul activităților muzical-didactice* ale elevilor ca produs derivat din cele patru forme de activitate muzicală: creație-interpretare-audiere-analiză.
- *Cultura muzicală*, care înglobează rolul, funcțiile și finalitățile culturii în general, în procesul căreia elevul, cunoscând/valorificând lumea, se cunoaște/se construiește pe sine ca ființă spirituală.
- *Educația muzicală propriu-zisă ca muzicalizare a ființei umane* prin cultivarea unor calități specifice: sentimentul muzical = simț deosebit al muzicii, gândirea muzicală = judecată în sonorități-trăiri, conștiința muzicală = capacitate de a auzi artistic-sonor lumea, inteligența muzicală = grad superior al culturii muzicale [Gagim, I., 2004, p. 17].
- *Educația prin muzică*, alături de cultivarea unor competențe generale ale elevului (emotivitatea, imaginația, gândirea creativă, trăirile morale etc.), urmărește devenirea spirituală – nivelul suprem al oricărei educații.

Pentru a realiza educația prin arte în clasele primare, este necesar ca elevii să posede niște preachiții în acest domeniu (acumulate în cadrul familiei, grădiniței). **Cunoașterea artei** este un proces complex de conștiință, care provoacă emoții, impresii, sentimente și idei în cadrul practicilor de percepție / reprezentare / audiție / interpretare / creație. Accesul la esența artei este înlesnit de convergența trăirii și înțelegerii, sensibilului și mentalului, desfătării și cugetului. **Trăirea emoțională a mesajului artei** reprezintă punctul de plecare al cunoașterii artistice, care, mai apoi, accede spre experiența mintală, punând în vibrație rațiunea. Astfel, în toate activitățile artistico-didactice, descoperirea fenomenului artistic (vizual, spațial, sonor, verbal etc.) va solicita la inițial re-trăirea emoțională, apoi – cunoașterea propriu-zisă. Prin operele de artă, se va modela comunicarea copilului cu lumea, auto-cunoașterea și formarea viziunii despre viață. Despre nevoia creării unui echilibru dintre artă, știință și realitate, în calitatea lor de factori ai educației artistico-estetice, se atenționa încă la sfârșitul anilor 90.

Academicianul B. Lihaciov a menționat că, „elaborând sistemul educației estetice, nu trebuie să trecem cu vederea principiul influenței complexe a artelor și interacțiunii lor cu bazele științei” [6, p. 245]. Această idee și-a păstrat actualitatea, deoarece personalitatea umană, natura, știința, arta – sunt factorii care contribuie la edificarea valorilor elevului și conferă integritate procesului și finalităților procesului educațional-artistice. Opera de artă din orice domeniu instituie o „lume-model”, o valoare și, astfel, acționează asupra modului obișnuit de raportare la lume, printr-o raportare la valoare. Lumea instituită prin opera de artă este una care ființează prin valoarea sa, dar ființează pentru un spirit viu, care intervine de două ori: (1) în modelarea materiei artistice și impregnarea ei de conținut spiritual, (2) în receptarea și recunoașterea a ceea ce spiritul creator a încorporat în operă. Din această perspectivă, **valorile educației prin intermediul tuturor domeniilor de artă**, dacă sunt se-

lectate cu grijă, pot deveni valorile vieții pentru fiecare elev. Cunoașterea artistică, specifică tuturor domeniilor de artă, se realizează prin trăire emoțională – imaginație – gândire – creație artistică, fiind orientate la cunoașterea de sine și la crearea universului intim uman. În Republica Moldova, **teoria educației artistic-estetice** a fost concretizată și dezvoltată în cercetările unor discipoli ai școlii moscovite, care, la rândul lor, au creat școli de educație artistic-estică în domenii particulare, precum:

- *Domeniul educației literar-artistice* cu discipolii: L. Botezatu, V. Pâslaru, M. Hadârcă, A. Fekete, S. Posternac, M. Marin, C. Taiss, R. Burdujan, L. Martâniuc, L. Frunză, S. Golubițchi, N. Baraliuc, C. Șchiopu ș.a.;

- *Domeniul educației muzicale* cu discipolii: S. Croitoru, A. Popov, E. Coroi, I. Gagim, A. Borș, A. Stângă, M. Tetelea, Vl.Babii, M. Vacarciuc, M. Morari, T. Bularga, L. Granețkaia, M. Cosumov, V. Crișciuc ș.a.;

- *Domeniul educației artistico-plastice* cu discipolii: O. Arbuș-Spatari, C. Gheorghiuță, L. Vozian, A. Blaja-Vitkovski, Gh. Popa ș.a.

În accepțiunea profesorului Vlad Pâslaru, „educația artistic-estică este congenitală și definitorie ființei umane, se identifică cu cunoașterea artistic-estică, educația artistic-estică, s-a construit stabil într-un domeniu/tip de educație și ca ramură a științelor educației, urmărind un scop și obiective specifice prin valorificarea unor conținuturi educaționale speciale, executată prin metodologii aferente în baza unui sistem propriu de principii. **Ignorarea educației artistic-estică provoacă degradarea ființei umane**” [10, p. 9-15]. **Conținuturile educației artistic-estică** se constituie din opere de artă, materii științifice despre artă (receptare-creație) și materii pedagogice despre activitatea artistic-estică a educațiilor. Metodologiile educației artistic-estică reprezintă metode= procedee/tehnici-forme-mijloace specifice de cunoaștere și creație artistică.

Dimensiunea spirituală nu poate fi omisă în procesul educativ. Dacă nu vom educa inteligența spirituală, noile generații vor rămâne în capcana lumii materiale. Ca și orice altă capacitate, educarea inteligenței spirituale necesită efort și perseverență. Pentru fiecare lege, în fizică, există o lege paralelă în minte și în spirit. Dacă îi vom învăța pe copii să lucreze atât cu legile fizice, cât și cu cele spirituale, aceasta le va aduce darul armoniei, încrederii, bucuriei, ceea ce le va fi de folos în viață. Acești copii vor ajunge să se vadă pe sine ca pe niște cauze, și lumea ca pe efectul lor [5, p. 11]. În actul artistic, receptorului i se oferă posibilitatea de a descoperi pentru sine o nouă realitate/lume produsă de artist: imitativă, expresivă, imaginată etc. [9, p. 58-65]. În actul artistic, se produce ceva nou nu prin imitație, ci prin creație – construirea propriului obiect în raport cu interiorul uman, *expressia limbajului artistic și experiența creatorului/receptorului de artă*. Formele artei nu vin din materia în care produce artistul, ci din spiritul lui. Forma care precede în mintea artistului opera făurită de el este întruchipată de acesta în materie. Prin analogie, presupunem că și interpretul/receptorul, pentru a face artă, are nevoie de abilități, în primul rând, de ordin spiritual. Arta este produsul exclusiv al omului. Dacă arta este spirit în sensul că spiritul domină apariția ei, apoi actul artistic nu poate fi separat de spirit și este, în esență, un proces spiritual. Este relevant, în acest sens, punctul de vedere al profesorului universitar Constantin Cucoș: „Orice act educativ autentic se săvârșește în perspectiva unei întâlniri spirituale dintre persoane și presupune o dinamică, o succesiune de căutări și de găsiri a două ființe care au un surplus sau o cerință, au ceva de dat sau de primit” [2]. Prin asemănare, în actul artistic, se realizează o „întâlnire spirituală” dintre receptor și opera de artă, care evoluează dinamic, în funcție de valorile spirituale ale operei și ale receptorului. Impactul educativ al actului artistic poate fi sesizat în viziunea, sensibilitatea, gândirea, comportamentul receptorului. Valoarea spirituală a operei de artă este dată de creatorul ei. Aceasta înseamnă că personalitatea receptorului se cultivă, indirect, prin valorile secolului în care a fost creată opera, principiile estetice proprii stilului/genului artistic, conținutul idealic al operei de artă, cantitatea operelor de artă receptate etc.

În concluzie, menționăm că domeniile artelor în sistemul de învățământ general au fost supuse, în ultimele trei decenii, unor modificări esențiale, cuprinzând componentele teleologică, conținutală și tehnologică. Educația artistică modernă nu poate fi alta decât una care integralizează ființa celui educat, o educație care valorifică/cultivă totalitatea ființei umane prin intermediul tuturor domeniilor de artă. Un act artistic poate deveni act spiritual-educativ prin re-spiritualizarea finalităților educativ-artistice, conținuturilor și tehnologiilor didactice de predare/învățare/evaluare. A educa prin domeniile

artelor înseamnă a facilita o experiență a valorilor, care să fie progresiv integrată în personalitatea elevilor și acest fapt nu poate să se întâmple fără spirit și spiritualitate. Rezultatul educației nu este doar dobândirea de cunoștințe, ci mai cu seamă formarea/dezvoltarea atitudinilor fundamentale ale omului, care pot servi cu adevărat un reper în viață. Tradițiile spirituale sunt necesare pentru organizarea vieții. Artele trebuie să devină un element al vieții fiecărui copil, care definește și exprimă firea lui spirituală.

Bibliografie:

1. CRISTEA S., 2000, *Dicționar de pedagogie*, Chișinău-București: Grupul editorial Litera Internațional.
2. CUCOȘ C., 2014, *Educație estetică*, Iași: Polirom.
3. GAGIM, I. 2006, *Știința și Arta educației muzicale*, Chișinău: Editura ARC.
4. GAGIM, I., 2004, *Dimensiunea psihologică a muzicii*, Iași: Timpul.
5. JENKINS P.J., 2014, *Educarea spirituală a copiilor*, București: Livingstone.
6. LIHACIOV B.T., 1975, *Principiile și sarcinile de bază ale educației estetice*. În: Основы эстетического воспитания, Москва. Bârlogeanu L., 2001, *Psihopedagogia artei*, Iași: Polirom.
7. MORARI M., 2007, *Teoria elementară a muzicii*. Curs universitar, Bălți: Presa universitară bălțeană.
8. MORARI M., 2011, *Educație muzicală: Ghid de implementare a curriculumului modernizat pentru învățământul primar/gimnazial*. Ministerul educației al RM, Chișinău: Lyceum.
9. MORARI M., 2015, *Pentru o inteligență spirituală în educația artistică*. În: Educația din perspectiva valorilor. Tom VII: Summa Theologiae. Editori: Octavian Moșin, Ioan Scheau, Dorin Opreș, București: Editura EIKON, 2015. p. 58-65.
10. PÂSLARU V., 2014, *Cunoașterea umană și educația artistic-estetică*. În: Didactica Pro. Revistă de teorie și practică educațională a Centrului Educațional Pro Didactica, Nr. 1 (83), 2014. p. 9-15.
11. VIANU T., 2010, *Estetica*, București: Orizonturi.